

Uzdevumu kopa latgaliešu rakstu valodas apguvei pamatskolā

Anna Briška anna.briska@rta.lv,
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

Conference on literacy of regional languages, Rēzekne, 16.06.2022.

Latvijas Zinātnes
padome

Projekts “Humanitāro zinātņu
digitālie resursi:
integrācija un attīstība”
(Nr. VPP-IZM-DH-2020/1-0001)

Galvenie jautājumi priekšlasījumā

- Latgaliešu rakstu valoda mācību programmās
 - Latgalian in schools in Latgale/Latvia
- Roberta Ganjē 9 mācību notikumi
 - Gagné's Nine Events of Instruction
- Uzdevumi latviešu valodas stundās
 - Exercises in the Latvian language lessons

Latgaliešu rakstu valoda mācību programmās

- Latviešu valodas programma:
 - 3.klasē temats: 3.1. Es – valodu detektīvs Kā pētīt savu un citu valodu?
 - 9.klasē temats: 9.2. Valoda kino un kino valoda. Kādā valodā runā kino?
- Latgaliešu rakstu valodas programmas paraugi 1.-9.klasei, vidusskola, Novadmācības stundās.
- 2021./2022.mācību gada sākumā latgaliešu rakstu valodu uzsāka mācīt 17 skolās ar projekta atbalstu.

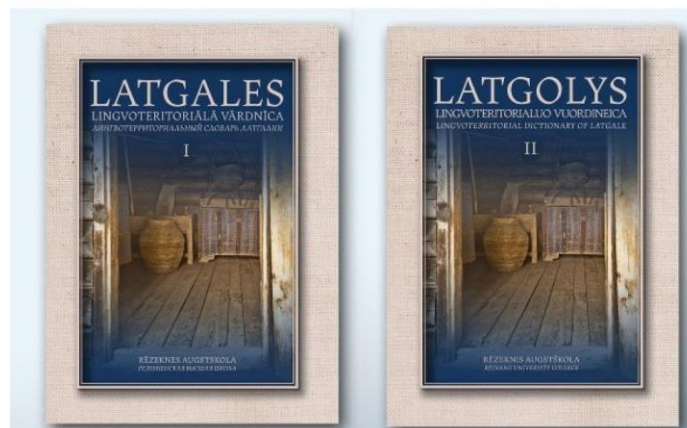

Gagné's Nine Events of Instruction

- 1. Gain attention of the students;
- 2. Inform students of the objectives;
- 3. Stimulate recall of prior learning;
- 4. Present the content;
- 5. Provide learning guidance;
- 6. Elicit performance (practice);
- 7. Provide feedback;
- 8. Assess performance;
- 9. Enhance retention and transfer.

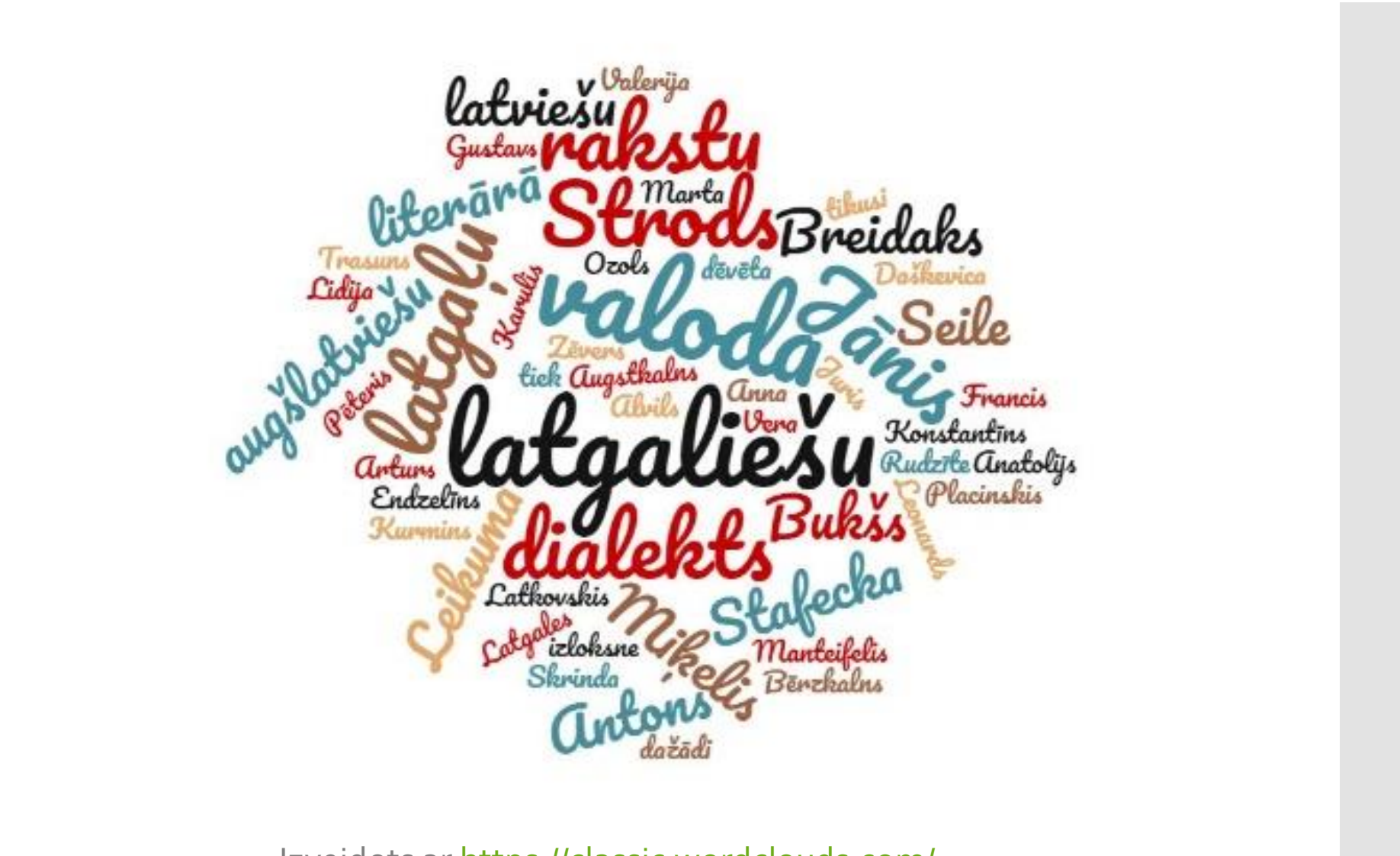
Mācību stundas plāns

- Vecumposms: 9.klase.
- Stundas temats:
- Kas ir latgaliešu rakstu valoda? Valoda, dialekts, izloksne?
- 9.2. tēma. Valoda kino un kino valoda.
- Laiks: 2 akadēmiskās stundas (80 minūtes).

Attēli no lakuga.lv

1. Gain attention of the students

Izveidots ar <https://classic.wordclouds.com/>

1. Gain attention of the students

- Latgales latviešu valoda ir tikusi un tiek dēvēta dažādi: **augšlatviešu valoda** (Gustavs Manteifelis), **latviešu valoda** (Jānis Kurmins, Antons Skrinda, Pēteris Strods, Francis Trasuns), **latgaļu valoda** (Anatolijs Bērzkalns, Miķelis Bukšs, Juris Placinskis), **latgaļu rakstu valoda** (Miķelis Bukšs), **latgaliešu valoda** (Vēra Daškevica, Lidijs Leikuma), **latgaliešu literārā valoda** (Antons Breidaks), **latgaliešu rakstu valoda** (Alvils Augstkalns, Konstantīns Karulis, Arturs Ozols, Anna Stafecka), **latgaliešu literārā (rakstu) valoda** (A. Breidaks, L. Leikuma, A. Stafecka), **augšlatviešu dialekts** (Marta Rudzīte), **latgaliešu dialekts** (Valerija Seile), **latgaļu dialekts** (Jānis Endzelīns, Leonards Latkovskis, P. Strods), **latgaliešu izloksne** (V. Seile, P. Strods, Jānis Zēvers) u. c.
- Jautājums: Kādās situācijās un kā Latgales latviešu valodu sauksim mēs?

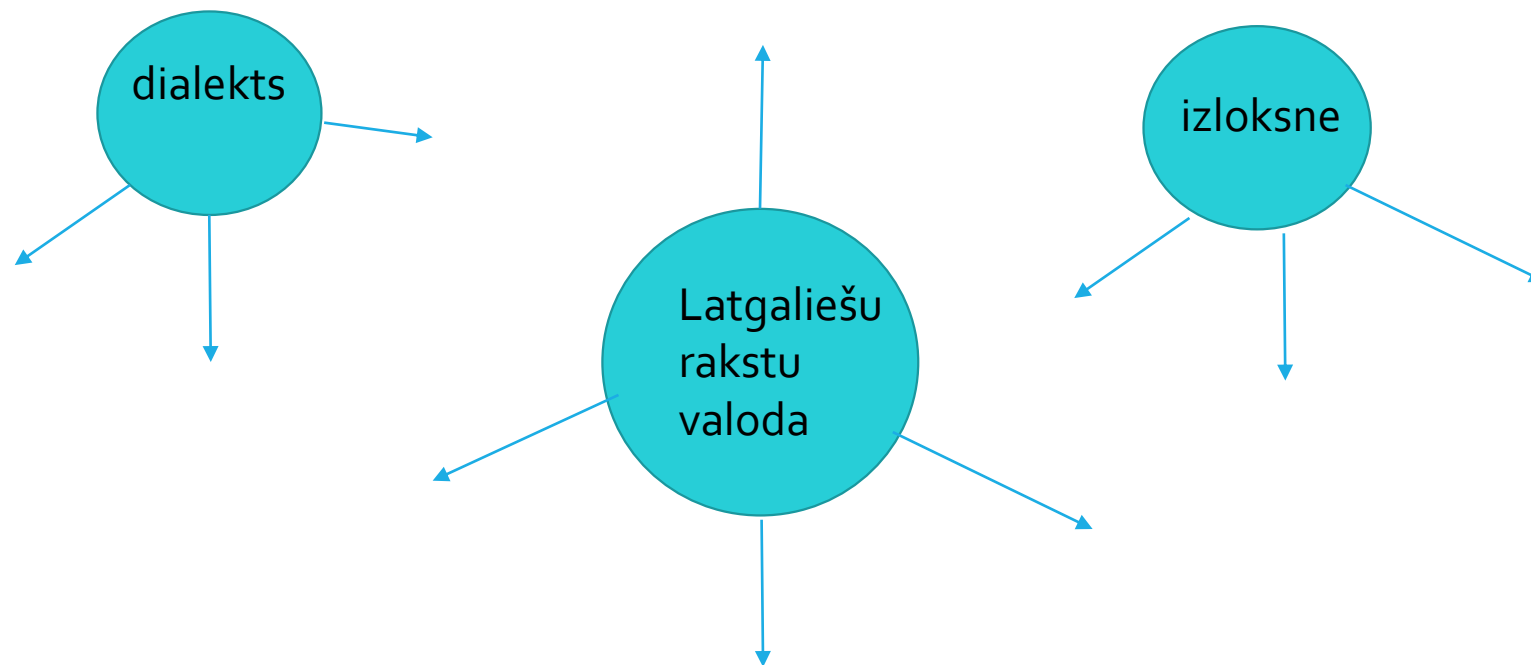
2. Inform students of the objectives

Sasniedzamais rezultāts – skolēni izprot un prot izskaidrot jēdzienus:

- dialekts,
- izloksne,
- latgaliešu rakstu valoda.

3. Stimulate recall of prior learning

Domu karte: zināšanas un asociācijas par termiņiem: dialekts, izloksne, Latgales latviešu valoda

4. Present the content;
5. Provide learning guidance

Dialekts un izloksne

- Skolēni strādā mazās grupās (2-3 cilvēki) pilda uzdevumu darba lapās;
- Izlokšņu paraugi <https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti/>.

4. Present the
content;
5. Provide
learning
guidance

no sākuma mušas ar bijušas apaugušas ar spalvu tāpat
kā visi citi kustoņi

reiz lācis izkurinājis pirti un aicinājis mušu pērties

Skolēni izlasa tekstu, kurš ieskaņots dažādās izloksnēs.

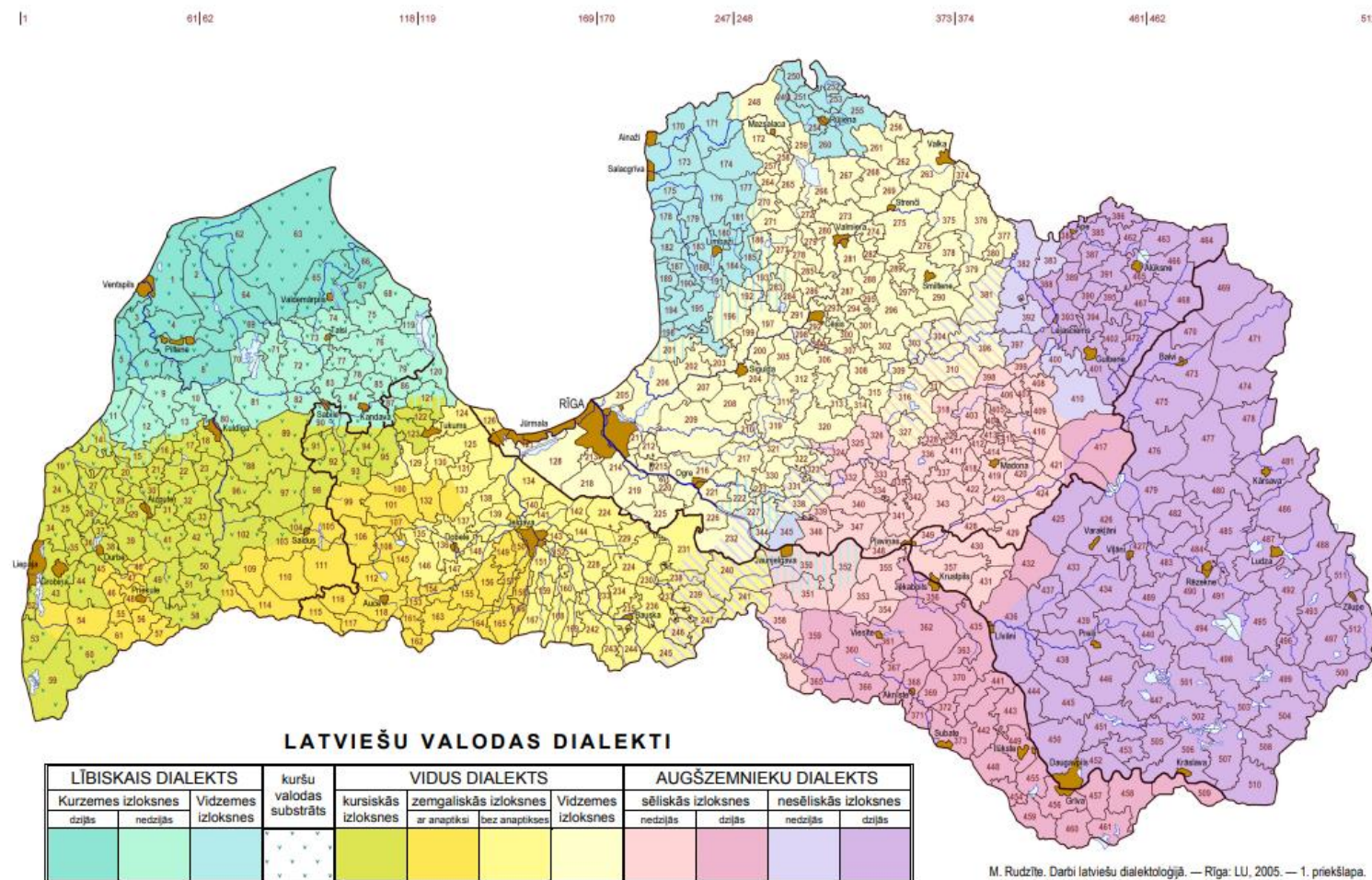
Skolotāja atskaņo ~15 sekunžu fragmentu no mājas lapā
<https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti> pieejamajiem
ierakstiem.

Skolēni pieraksta ierakstā saklausīto vārda izrunu vārdiem
mušas, visi, lācis, pērties.

Pārrunā rezultātus grupās.

4. Present the content;
5. Provide learning guidance

Darbs ar Latvijas izlokšņu karti

<https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti>

- 4. Present the content;
- 5. Provide learning guidance

Kā dēvēt Latgales latviešu valodu?

Korpusa dati:

Vārdu savienojums	Vaicājums korpusā	Rezultātu skaits
latgalīšu volūda	latgalīšu volūd*	619
latgalīšu rokstu volūda	latgalīšu rokstu volūd*	205
latgaļu volūda	latgaļu volūd*	102
latgalīšu literāro volūda	latgalīšu literār* volūd*	24
latgalīšu izlūksne	latgalīšu izlūksn*	24
latgalīšu dialekts	latgalīšu dialekt*	6

Mūsdienu latgaliešu tekstu korpus (MuLa). Pieejams: <http://hipilatlit.ru.lv/lv/>

- 4. Present the content;
- 5. Provide learning guidance;

Latgaliešu rakstu valoda

Salīdzini latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā pierakstītu tekstu.

Teksts latviešu literārajā valodā	Teksts latgaliešu rakstu valodā
Latgaliešu pareizrakstības noteikumu (turpmāk tekstā – <i>Noteikumi</i>) mērķis – tuvināt latgaliešu rakstību tautā runātajai valodai, vienlaikus respektējot jau pastāvošo rakstības tradīciju, kā pamatā ir Latvijas Republikas Izglītības ministrijas 1929. gadā apstiprinātie latgaliešu pareizrakstības noteikumi. Rakstība ir pilnveidota uz Latgales izlokšņu fonētikas un morfoloģijas, kā arī konvencijas pamata, turpinot un	Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu (iz prišku tekstā – <i>Nūsacejumi</i>) mierkis – tyvynuot raksteibu tautys runai, tymā pošā laikā respektejūt jau pastuovūšū raksteibys tradiceju, kurys pamatā ir Latvejis Republikys Izgleiteibys ministrejis 1929. godā apstyprynuotī latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi. Raksteiba pylnveiduota iz latgaliskūs izlūkšņu fonetikys, morfologejis un vīnuošonus

4. Present the content;
5. Provide learning guidance;

Latgaliešu rakstu valoda

Atrodi fonētiskās atšķirības.

Latviešu literārajā valodā	Piemēri no teksta latviešu literārajā valodā	Latgaliešu rakstu valodā	Piemēri no teksta latgaliešu rakstu valodā
a	gadā	o	godā
ā	tuvināt	uo	tyvynuot
ē	mērķis	ie	mierkis
e (platais)		a	
ē (platais)	Makašēnu	ā	Makašānu
i	Dricānu	y	Drycānu
ī	pareizrakstības	ei	pareizraksteibys
ū		iu	
ie	Latgaliešu	ī	Latgalīšu
uo	pastāvošo	ū	pastuovūšū

- 4. Present the content;
- 5. Provide learning guidance;

Latgaliešu rakstu valoda

Atrodi leksiskās atšķirības.

Piemēri latviešu literārajā valodā	Piemēri latgaliešu rakstu valodā
vienlaikus	tymā pošā laikā
tautā runātajai valodai	tautys runai
ņemtas	jīmys
Noteikumi	Nūsacejumi
Latgales	Latgolys
ar šiem	ar itim
Aizkalnes	Juosmuižys
Galēnu	Vydsmuižys
Bērzpils	Bieržu
saglabājusi	pagluobuse

- 4. Present the content;
- 5. Provide learning guidance;

Papildmateriāls: <http://valodasrokasgramata.lv/> - izlasīt aprakstu "Valoda un dialekts" (skat.pdf).

Valoda un dialekts

⊖ PAMATINFORMĀCIJA

Latgaliešu rakstu valodu bieži vien dēvē par dialektu. Šāds apzīmējums mūsdienās ir neiederīgs un kļūdainš.

Kā zināms, latviešu valodai katrā Latvijas novadā ir savas īpatnības. Pat kaimiņos esošo pagastu cilvēki runā kaut mazliet atšķirīgi. Nelielā apvidū runāto valodas paveidu sauc par izloksni. Vēsturiski izloksnes

6. Elicit performance (practice)

Sagatavot divus jautājumus dažādiem diskusijas tematiskajiem lokiem.

(pēc Skola 2030 materiāla 9.2. tematam).

Diskusijas tematiskie loki (pēc Skola 2030 adaptēts latgaliešu rakstu valodai)

Pašreiz latviešu valodā ir nošķirtas 512 izloksnes. Prognozes par šī skaitļapieaugumu vai sarukumu.

Latgaliešu rakstu ietekme uz izloksni, un otrādi – izloksnes ietekme uz rakstu valodu.

Izmaiņas vietējā izloksnē mainoties paaudzēm.

Izmaiņas izloksnē līdz ar dzīvesvietas maiņu.

Izloksne, latgaliešu rakstu valoda un literārā latviešu valoda skolā.

7. Provide feedback; 8. Assess performance

Saskaņā ar Latviešu valodas standartu 3.1. punktā “Valodas struktūra” 9.klasi beidzot **sasniedzamie rezultāti** ir:

- 3.1.1. Motivēti izvēlas un lieto savā tekstā daudzveidīgu vārdu krājumu un frazeoloģismus, lai izteiktu savas domas un panāktu noteiktu ietekmi uz adresātu. Iesaistās sarunās par valodas jautājumiem, lietojot atbilstošu terminoloģiju.
- 3.1.2. Saklausa dažādus runātās valodas variantus un nosaka to atšķirības no literārās valodas. Analizē, izprot un lieto formālajai vai neformālajai situācijai atbilstošu leksiku, izvēloties precīzākus vārdus, arī ar stilistisku vai emocionālu ekspresiju. Pamato savu izvēli.

7. Provide
feedback;
8. Assess
performance

Skolēnu snieguma līmeņa apraksts

jautājumu sagatavošanai un dalībai diskusijā.

Prasme	1.līmenis Mēģina standartu Sācis apgūt	2. līmenis Tuvojas standartam Turpina apgūt	3. līmenis Sasniedz standartu Apguvis	4. līmenis Pārsniedz standartu Apguvis padziļināti
Faktu atlase, orientēšanās terminoloģijā	Savas personīgās pieredzes aprakstīšana jautājumā	Savas un sev zināmu cilvēku pieredzes aprakstīšana jautājumos	Veido jautājumus, izmantojot pamatotus faktus.	Izprot terminus, veidojot jautājumus atsaucas uz zinātniski pamatotiem faktiem.
Teksta veidošana	Veido vienkāršus teikumus	Veido vienkāršus paplašinātus teikumus	Veido saliktus teikumus	Veido saliktus, paplašinātus teikumus
Plaša vārdu krājuma izmantošana	Vārdi bieži atkārtojas	Lieto sinonīmus	Lieto sinonīmus, salīdzinājumus	Lieto dažādus terminus
Argumentācijas prasme	Izvirza argumentus, bet nepamato	Izvirza argumentus, min atsevišķus faktus, bet neprot vēl sasaistīt	Izvirza argumentus, pamato ar faktiem, pierādījumiem	Ar faktiem, pierādījumiem spēj atspēkot pretēju viedokli.

9. Enhance retention and transfer

Skolēni piedalās klases diskusijā, lai:

- noskaidrotu katrs savu attieksmi pret latgaliešu rakstu valodas un dialekta/izloksnes saskares punktiem;
- uzzinātu savu klasesbiedru un skolotāja viedokli par šiem jautājumiem. (Pēc Skola 2030 materiāliem).

Attēls no <https://www.visc.gov.lv/lv/media/11407/download>

Paľdis!

